

УДК 378.017:796

4. Теорія і методика професійної освіти

ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Цибульська В.В., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

В статті порушено проблему професійно-прикладної фізичної підготовки студентів педагогічних спеціальностей як складової процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти. Проаналізовано проблему фізичного виховання студентів педагогічних спеціальностей у закладах вищої освіти, зокрема проблему професійно-прикладної фізичної підготовки вчителів початкової школи денної і заочної форми навчання.

Ключові слова: педагогічні спеціальності, студенти, професійно-прикладна фізична підготовка, фізичне виховання, фізична підготовка студентів, форма навчання, початкова школа, підготовка вчителів.

Цыбульская В.В.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРИКЛАДНАЯ ФИЗИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье затронута проблема профессионально-прикладной физической подготовки студентов педагогических специальностей как составляющей процесса физического воспитания в учреждениях высшего образования. Проанализирована проблема физического воспитания студентов педагогических специальностей в учреждениях высшего образования, в частности проблему профессионально-прикладной физической подготовки учителей начальной школы дневной и заочной формы обучения.

Ключевые слова: педагогические специальности, студенты, профессионально-прикладная физическая подготовка, физическое воспитание, физическая подготовка студентов, форма обучения, начальная школа, подготовка учителей.

Tsybulska V.V.

PROFESSIONAL AND APPLIED PHYSICAL TRAINING AS A COMPONENT OF PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES

Summary

The article deals with the problem of professional and applied physical training of students of pedagogical specialties as a component of the process of

physical education in higher education institutions. The problem of physical education of students of pedagogical specialties at the high school, in particular the problem of vocational and physical training of primary school teachers, is analyzed.

Key words: pedagogical specialties, students, professional and applied physical training, physical education, physical training of students, form of education, primary school, teacher training.

Постановка проблеми. Радикальна соціально-політична трансформація суспільства, політичні та економічні проблеми країни, глобальна екологічна криза, зростання рівня захворюваності громадян, зниження їх працездатності і особливо виражене погіршення фізичного, психічного, розумового розвитку і працездатності серед дітей і молоді загострює актуальність проблеми збереження і розвитку духовного й фізичного здоров'я молодого покоління української нації [11].

За роки незалежності, Україною прийнято низку нормативних документів що регламентують та проектують напрямок педагогічної і фізкультурної освіти. Після їх підписання посадовці почали втілювати реальні механізми оздоровлення нації через освіту. От тільки напрямок був взятий не на збільшення часу фізкультурно-оздоровчої діяльності, а на інтелектуалізацію. Можливо через те, що ключове слово «освіта» якимось чином не асоціюється із вправами, а більше із знаннями, то було прийнято рішення нагромаджувати теоретичні здібності, а академічні заняття студентів звести до мінімуму. Тим паче, що їх освіченість так чи інакше має змусити повернутися лицем до вдосконалення власного тіла.

Ідея створення у молодих людей мотивації до здорового способу життя повною мірою реалізувалась в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, прийнятій у 2001 році на II з'їзді освітян. В ній визначено як один із пріоритетів державної політики в розвитку освіти – формування здоров'я нації через освіту. У 2001 році творчим колективом фахівців у галузі валеологічної освіти і виховання, до складу якого ввійшли С. Страшко, М. Гриньова, Л. Животовська та ін., було розроблено концепцію валеологічної освіти педагогічних працівників. Згідно до цієї концепції, основна мета

валеологічної освіти педагогічних працівників полягає у формуванні валеологічного світогляду майбутнього вчителя, який є важливим чинником його адаптації до нової педагогічної парадигми гуманістичної спрямованості навчального процесу [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження вітчизняних науковців (Р. Раєвський, 2006), спеціалісти країн СНД (М. Виленский, 2001), та зарубіжних фахівців фізкультурної галузі [V. Irhin, M. Trninic, V. Mesica, D. Kirk [13], P. Wagner) підтверджують те, що в реальній педагогічній практиці у більшості вчительських кадрів ще недостатньо сформована особиста фізична культура, що проявляється байдужим, або взагалі негативним ставленням до різних форм занять фізичними вправами і спортом. В певній мірі до цього призвело нерозуміння значення професійно-прикладної фізичної підготовки для студентів.

Багато науковців, що займалися цією проблематикою (Ю. Войнар, В. Волков, Ю. Демьяненко, О. Колумбет) наголошують, що для професійно-прикладної фізичної підготовки студентів будь-яких спеціальностей обов'язковою умовою має бути наявність доволі широкого арсеналу фізичних вправ і їх простота за координаційною структурою. Стає очевидним, що більшість цих проблем зводяться до одного – поверхневого бачення суті фізичної культури для розвитку суспільства.

Постановка завдання. Здійснити ґрунтовний аналіз літературних джерел щодо професійно-прикладної фізичної підготовки як складової фізичного виховання студентів педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. На думку О. Черевичко, Є. Щеглова негативна ситуація, що пов'язана зі станом здоров'я студентів вузів, викликана проблемами сучасної вищої освіти, для якої є характерним: переважання в режимі дня студента навчальної діяльності над руховою активністю; відсутність обліку об'ємів фізичного і розумового навантаження протягом навчального дня; скорочення тривалості занять фізичною культурою і спортом внаслідок збільшення кількості навчальних занять, а також невикористання

можливостей цих занять з метою зняття фізичного і розумового напруження; недоліки в організації активного відпочинку студентів, і, як наслідок – виключення з організації процесу фізичного виховання фізкультурно-масових заходів із оздоровчою спрямованістю [9].

Деякі автори, зокрема С. Чернігівська, О. Шевяков, вказують, що «у вищій школі України існує практика скорочення терміну викладання дисципліни «Фізичне виховання» (від усього терміну навчання у вузі, як це було за часів СРСР, – до двох років), а також практика суттєвого зменшення навчальних годин на цю дисципліну. Тож усвідомлення важливості докладання зусиль для покращення стану свого здоров'я приходить до хворих студентів вже тоді, коли викладачі кафедр фізичного виховання не в змозі їм допомогти, навіть через запровадження інноваційної технології непрофесійної фізкультурної освіти» [10, с. 487].

Така практика (скорочення годин на академічні заняття фізичним вихованням у вузі) в незалежній Україні вже має всі риси тенденції. Наслідки таких бездумних дій проілюструємо наступними статистичними даними. Так, кількість студентів, зарахованих до спеціальних медичних груп, складає в Україні 20-25 %, в деяких закладах вищої освіти досягає 40 % і прогнозується її збільшення до 50 %. На другому курсі кількість випадків захворювань підвищується на 23 %, а на четвертому курсі зростає до 43 %. Аналіз результатів державного тестування та функціонального стану студентів виявив, що високому рівню відповідають лише 1,8 % студентів, середньому – 7,7 %, низькому – 21,5 % і дуже низькому – 69,0 % [3]. Дослідження свідчать, що з кожним роком показники біологічного віку студентів I курсу збільшуються. Так, якщо на початок 2013-2014 навчального року вони склали у дівчат 34,1 і юнаків 41,9 роки, то вже на початок 2015-2016 навчального року відповідно 40,7 і 51,9 років. В цілому, в абсолютних цифрах, кількість студентів, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, збільшилась із 120–146 осіб у 2013 р. до 149–439 осіб у 2016 р. За цей же час кількість осіб, які відвідують практичні заняття з фізичного виховання, зменшилась з 86,6 % від

загальної кількості студентів в Україні, до 66,5 %. Тобто кількість студентів, звільнених від практичних занять, складала у 2016 р. 33,5 % і тенденція до зростання цього показника зберігається.

Таким чином, стає очевидним, що більшість студентів знаходяться поза межею безпечного рівня здоров'я. Заняття фізичним вихованням скасовані на тих курсах, студентам яких вони б найбільше згодилися. Втім, так було не завжди. Ще донедавна, в 2003 р. була розроблена перша українська навчальна програма «Фізичне виховання для вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації» [8], яка С. Козіброцьким охарактеризована як позитивний крок вперед, адже на фізичне виховання у вузах на всі курси відводилися безпрецедентні 630 годин. При цьому програма відповідала регіональним традиціям, матеріально-технічним та природнім умовам, враховувала інтереси та уподобання учасників навчально-виховного процесу тощо. Так, якщо характеризувати в загальному контексті, то у вищій школі України за період існування Радянського Союзу діяло близько 25 навчальних програм, які, у переважній більшості, носили загальнодержавний, обов'язковий для всіх навчальних закладів, характер. Змістовне наповнення навчальних програм різних років мало істотні відмінності, зумовлені соціально-історичними, військово-політичними, економічними, загальноосвітніми та культурними умовами відповідного часового періоду. У розвитку програмно-нормативного забезпечення фізичного виховання студентів С. Козіброцьким виділено кілька періодів, зокрема: 20-х років; 30-х років; 40–50-х років; 60–80-х років ХХ століття та сучасний пострадянський період. В 40-50-і роки ХХ століття істотно зростає кількість годин для загального курсу з фізичного виховання: з 180 годин у 1933 році до 560 годин у 1948 році, виокремлюється розділ професійно-прикладної фізичної підготовки, як обов'язкової складової частини фізичного виховання студентів [6].

В даному випадку проаналізуємо сучасне науково-методичне забезпечення навчального процесу, що відбувається завдяки навчальним програмам, які розробляються на основі державних стандартів або

кваліфікаційних характеристик професій, але перед цим наведемо історичну довідку.

Весь теперішній навчальний процес фізичного виховання студентів в Україні здійснюється, при дотриманні наступних програмно-нормативних документів: 1) базової програми з «Фізичного виховання» для ВНЗ III-IV рівнів акредитації (її методологічною основою є чинні державні документи, що регламентують «Фізичне виховання» як обов'язкову дисципліну), що розроблена на основі «Державних вимог до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти» [1]; 2) Наказу МОН України № 642 від 09.07.09 р. «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента»; 3) Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у ВНЗ (Наказ МОН України № 4 від 11.01.06 р.), зареєстрованим Мін'юстом 10.03.06 р. за № 249/12123.

Заклади вищої освіти орієнтуючись на навчальні плани та базові програми з фізичного виховання розробляє і затверджує власну робочу навчальну програму з фізичного виховання (відповідно до «Державних вимог до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти», затверджених Наказом Міністерства освіти України № 188 від 25.05.1998 р.), що дозволяє будувати фізичне виховання студентів враховуючи: 1) інтереси та зацікавленість студентів; 2) регіональні, мовні, етнокультурні, кліматичні та екологічні особливості; 3) рівень матеріально-технічного забезпечення та бази вузу; 4) особливості стандартів вищої освіти до даної спеціальності; 5) уточнювати і доповнювати зміст неспеціальної фізкультурної освіти «Про нормативні документи з фізичного виховання».

Метою програми з фізичного виховання для студентів закладів вищої освіти є формування фізичної культури студента як системної та інтегративної якості – невід'ємного компонента загальної культури майбутнього спеціаліста, здатного реалізувати її навчальній, соціально-професійній діяльності та сім'ї. Програма рекомендує організовувати навчальні заняття з фізичного виховання в обсязі 4 години/тиждень як позакредитну дисципліну. Для студентів I-II

курсів фізичне виховання планують в аудиторне навантаження, яке не може перевищувати 30 годин на тиждень, а для старшокурсників – у формі секційних занять. Інші види навчальних занять визначаються у порядку, встановленому кафедрою фізичного виховання вищого навчального закладу. Позанавчальні заняття з фізичного виховання організуються у формі: занять у спортивних клубах, фізкультурно-оздоровчих секціях; самостійних занять фізичними вправами, спортом, туризмом; оздоровчих, фізкультурних і спортивних заходів [1].

Все вищесказане в більшій мірі задіває інтереси (позбавляючи рухової активності) студентів денної форми навчання. О. Ковалів. зробив порівняльний аналіз видів діяльності на денній та заочній формах навчання і встановив, що за кількістю годин навчальні плани і програми єдині, але на заочному відділенні лекційний курс викладається у значно меншому обсязі, це в основному оглядові лекції і декілька практичних занять. Щодо співвідношення різних видів діяльності денної та заочної форм навчання, то ним встановлено що самостійна та індивідуальна робота студентів є найважливішою складовою освітнього процесу у закладах вищої освіти. Їх частка по відношенню до аудиторної роботи складає на денному відділенні – 60,25 %, а на заочному відділенні – 89,4 %. Різниця між цими формами навчання складає 29,15 %, а дисципліна «фізичне виховання» зовсім відсутня на заочній формі навчання. Це говорить про те, що самостійна та індивідуальна робота саме на заочній формі навчання є пріоритетною [5].

Автор О. Кубович співставила спосіб життя студентів денної і заочної форм навчання і встановила ряд відмінностей. Так, дослідження тривалості сну свідчить, що більшість студентів дотримується гігієнічних норм тривалості нічного сну. Зокрема, 68 % студентів денної форми навчання та 48 % заочної форми навчання сплять 7–8 годин на добу, що є гігієнічною нормою для їхнього віку. Решта студентів або недосипають, або сплять забагато, що негативно впливає на стан їхнього здоров'я. Щодо тривалості розумового навантаження протягом дня, нею встановлено, що студенти денної форми

навчання витрачають більше часу на навчання, ніж студенти-заочники. 43 % студентів денної форми навчання витрачають на самопідготовку від 3 до 4 годин на день. Проте можна з упевненістю сказати, що студенти заочної форми навчання краще відвідують бібліотеку – 74 % користуються її послугами. Харчування студентів денної форми навчання є нераціональним та несистематичним. На відміну від студентів денної форми навчання, заочники харчуються набагато краще: 74 % студентів харчується тричі на день.

За результатами досліджень Б. Шияна, отримуємо інформацію, що випускники факультетів заочного навчання педагогічних навчальних закладів мають низький рівень психолого-педагогічної підготовки, а 59 % опитаних вчителів семи областей України не можуть самостійно визначати зміст, засоби і форми фізичного виховання школярів [12].

Виховна діяльність педагога містить різні за своїми функціями компоненти, які вимагають відповідних професійних здібностей: пізнавальних (гностичних), конструктивних, прогностичних, організаторських, комунікативних (перцептивних та сугестивних), аналітичних [4].

Здібності – це властивості особистості, які забезпечують, з одного боку, успішність оволодіння професійною діяльністю, а з другого – забезпечують успішне виконання діяльності.

В професії учителя комунікативний компонент є основним, тому що педагогічна діяльність за своєю суттю є комунікативною. Головним завданням педагога є забезпечення позиції учня, як активного суб'єкта своєї діяльності. В цьому, насамперед, і допомагають комунікативні здібності, які проявляють себе у вмінні зацікавити, викликати емоційний відгук, забезпечити контакт і підтримати його, попередити конфлікт, з'ясувати стосунки, здійснити виховний вплив [4].

Результативність прояву комунікативних здібностей залежить від подолання деяких негативних факторів, які психологи називають «внутрішні перешкоди» (В. Столін), «психологічні бар'єри» (Б. Паригін), «сили відштовхування» (В. Леві). Одним з таких психологічних якостей є емпатія.

Здібність до емпатії є професійною якістю педагога, чия діяльність безпосередньо пов'язана з дітьми.

У період навчання у педагогічних закладах вищої освіти необхідно виявити емпатію з дітьми студентів, щоб, по можливості коректувати і відношення в процесі професійно-прикладної фізичної підготовки для уникнення грубості і жорстокості у відношеннях з учнями, які на жаль, спостерігаються на практиці.

Як показує практика роботи в школі, тільки виключно вчителі фізичної культури невзможі забезпечити орієнтацію школярів на здоров'язбереження, активний спосіб життя, необхідна консолідація вчителів-предметників. Для цього необхідно в них формувати спрямованість на ціннісний потенціал фізичної культури ще в процесі навчання у виші. Результатом цього має бути досягнення такого рівня фізичної культури особистості, яка характеризувалася діяльністю по своєму тілесному, духовному, інтелектуальному самовдосконаленню [2].

Висновки. Одним із важливих завдань закладів вищої освіти є формування активності майбутнього вчителя до фізкультурної діяльності, яка зумовлює прояв ініціативності, цілеспрямованості, рішучості, є важливим засобом поліпшення фізичного, психічного здоров'я й, у той же час, одним з показників ефективності процесу професійної підготовки, оскільки становлення вчителя до фізкультурної діяльності проектується на учнів, є прикладом для наслідування.

Головним завданням в процесі навчання студентів є активізація їх навчальної діяльності як в системі організованих, так і самостійних занять. Ефективність цієї діяльності залежить від мотивації, тобто сукупності факторів, збуджуючих, організуючих і спрямовуючих поведінку людини на успішність освоєння і виконання конкретної професійної діяльності.

В педагогічних закладах вищої освіти підготовка вчителів здійснюється на денній і заочній формах навчання, тому виникає питання адекватності професійно-прикладної фізичної підготовки студентів майбутній професійній

діяльності і засобів підвищення мотивації до самостійних занять фізичним вихованням.

Перспективи подальших розвідок. Розробка диференційованих рухових режимів у системі самостійних занять для юнаків і дівчат, які освоюють різні педагогічні професії.

Література

1. Державні вимоги до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу до дж. : <http://www.uazakon.com/document/spart71/inx71134.htm>.

2. Ільченко А. І. Ціннісне ставлення особистості до різних складових фізичної культури / А. І. Ільченко// Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наук. праць. – 2011. – Вип.15. – книга І.

3. Канішевський С. М. Інтеграційні моделі організації навчальних і позанавчальних форм занять по фізичному вихованню студентів / С. М. Канішевський, Р. Т. Раєвський, А. Г. Рибковський, М. А. Третьяков // Теорія і практика фізичного виховання. Наук.-методичний журнал. – 2008. – № 1. – С. 107-113.

4. Каплінський В. В. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури / В. В. Каплінський, І. О. Асаулюк. – Вінниця: ПП «ТД Едельвейс і К», 2014. – 294 с.

5. Ковалів О. В. Аналітичні аспекти професійної підготовки фахівців фізичної культури заочної форми навчання // О.В. Ковалів // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. – Вип. 102. – Т.2 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів: ЧДПУ. – 2012. – С. 373.

6. Козіброцький С. П. Програмно-нормативні основи фізичного виховання студентів (історико-методологічний аналіз) : автореф. на здоб. вченого ступ. канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 «Фізична культура,

фізичне виховання різних груп населення» / С. П. Козіброцький. – Львів, 2002. – 20 с.

7. Концепція валеологічної освіти педагогічних працівників // Вища освіта. – 2001. – № 6. – С. 34-38.

8. Фізичне виховання: Навчальна програма для вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації / Укладачі: Раєвський Р. Т., Третьяков М. О., Канішевський С. М. та ін. – К., 2003. – 44 с.

9. Черевичко О. Г. Адаптація студентів до занять у ВНЗ за допомогою рухової активності / О. Г. Черевичко, Є. М. Щеглов // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. – Вип. 91. – Т.1 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол.ред. Носко М. О. – Чернігів: ЧДПУ. – 2011. – С. 472.

10. Чернігівська С. А., Шевяков О. В. Термінальні цінності і усвідомлення сенсу життя студентами, звільненими від «фізичного виховання» // С.А. Чернігівська, О.В. Шевяков // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. – Вип. 91. – Т.1 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол.ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧДПУ. – 2011. – С. 487.

11. Шамардіна Г.Н. Основи знань про фізичне здоров'я в системі школи / Г.Н. Шамардіна. Н.Г. Долбишева // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб. наук.праць. – Рівне: Принт Пауз. – 2001. – Вип. 2. – С. 192.

12. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : Автореф. дис... докт. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології профосвіти / Б. М. Шиян. – К., 1997. – 50 с.

13. Kirk David. Physical Culture, Physical Education and Relational Analysis / David Kirk // Sport, Education and Society. 1999, vol. 4(1), pp. 63-73.